

Kassarimaa

Emadepäeva tähistamine rahvamajas 1931 aastal

Kassari Noorteühing „Edu“ juhatus 1930 aastal

Istuvad vasakult: Adolf Oolmets (kassapidaja), Aleksander Loomets (kirjatoimetaja), Aleksander Kerner (esimees), Alide Medri (kirjatoimetaja abi)

Seisavad vasakult: Adeele Tamm (kassapidaja abi) ja Konstantin Oolmets (esimehe abi)

Käina Vallavalitsus oma kirjas 20.oktoobrist 1940 nr.27 teatab ENSV Rahvakomissaride Nõukogu määruse kohaselt, et on määratud Kassari haridusseltsi likvideerimisele ja sellepärast otsustab haridusseltsi tegevuse ja asjaajamise kohe lõpetada arvates 21.oktoobrist 1940. Kassari haridusselts sai tegutseda 21.septembrist 1922 kuni 20.oktoober 1940 ehk 18 aastat ja 1 kuu.

Praegu tegutsev Kassari haridusselts on taasasutatud 26.veebruari 1995 ning lehe ilmunise päevaks tegutsenud 18 aastat ja 3 kuud.

Mälestusi kodusaarelt

Algus 2012 aasta mai „Kassarimaas“

August Kubja

Elu külas.

Kevadel, ülestõusmispühadeks, aastal tuhat üheksasada kümme, asusime külasse elama. Kuusiku küla Soo-Tooma väike popsikoht, suurus kuus hektarit, sai mu tulevaseks koduks. Koht asus heinamaa serval, mida kutsuti Vähesooks. Suursoo asus põhja pool maanteed. Mehe nimi, kes koha asutas, oli Toomas ja koht sai nimeks „Soo-Tooma“. Hiljem see koht muutus piiblilikuks ja hääldati ja kirjutati „Soodoma“.

Tooma poeg Peeter oli vallaline ja pärast tema surma jäi koht peremeheta. Minu isa ostis selle Doni panga käest kolmesaja kuuekümnelt rubla eest pärisomandiks viieaastase järeelmaksuga. Isa ja ema olid varem ühe aasta seal elanud ja ma olen seal paigas sündinud. Pooleaastase sülelapsena olid nad mind Emmaste mõisa viinud ja nüüd tõid mind tagasi sünnipaika. Minust vanem õde Elise oli sündinud Haldi külas, mina olen sündinud Kuusiku külas ja minust noorem õde salme sündis Emmaste mõisas. Isa oli sündinud Haldi külas Uue-Jürna talus, ema Mänspäe

Adul. Adu talu oli kõige suurem Emmaste vallas, nimelt kaheksakümmend kuus hektarit. Kuusiku küla asus umbes neliteist kilomeetrit Emmaste mõisast põhja pool, Nurste – Kuriste maantee ääres. Läänemeri oli umbes kolme kilomeetri kaugusel.

Praegu on Soodoma varemeis ja vaevalt on loota, et keegi veelkord selle üles ehitab.

Kõige esimene töö, mida seal tegin, oli varesepesa lõhkumine. Külas ei sallitud vareseid, nad tegid pahandust ja kui neil pojad olid, siis kippusid kanapoegade kallale. Pesa oli koplis suure kuuse otsas, mille otsa tuli ronida. Olin tihti roninud mõisas suure papli otsa, kust üle mõisa ja rohuaia paistis meri, aga iialgi mitte kuuse otsa. Poetasin ennast ronides tihedate kuuseokste vahelt läbi ja jõudsin varesepesani. Neli kirjut muna oli pesas, panin need mütsi sisse ja lõhkusin pesa ära. Veel üks teine pesa kaugemal tuli tol kevadel lõhkuda.

Mõni nädal hiljem läksin teiste poistega ühes Sihile. Sihi ja Leetselja olid kilomeetri kaugusel külast kaks metsa sees seisvat üksikut kohta maantee ääres.

Leetselja oli tol korral Kassari mõisa metsavahi talu. Vanamõisa, Ole, Prähnu ja Kitsa küla Läänemere kaldal kuulusid Kassari mõisa alla. Üks tükk Kassari mõisa metsa, heinamaad ning Kitsa ja Prähnu küla heinamaad olid Leetselja juures Emmaste valla maade keskel. Eesti Vabariigi ajal oli Leetselja vahtkond ja selle likvideerimisel müüdi see talu ära. Nende ridade kirjutaja sai õiguse seda endale osta.

Sihi lapsed olid läinud Leetseljale. Lapsed, kelledega kaasas olin, läksid ka sinna; mina aga ei julgenud teistega ühes minna, sest puu otsa ronimisega olin oma püksid katki käristanud ja häbi oli katkiste pükstega võõrasse kohta minna. Hakkasin üksinda koju tulema. Ei tahtnud maanteed mööda tagasi tulla, läksin oma heinamaale, mis ulatus kuni Sihi juurde. Heinamaad mööda koju tulles tuli vastu suur sügav padu, mida kutsuti mädapaduks. See pidi olema pehme ja põhjatu must soop, millesse isegi inimene võib ära uppuda. Ei julgenud sellest läbi minna, vaid kõndisin selle äärt mööda lõuna poole vastu Kaju metsa heinamaad, lootes, et padu läheb

kitsamaks, nii et sellest võib kartmata läbi minna.

Läksin oma heinamaalt üle, Vähesoolt läbi kuni Kaju metsa piirini, aga ikka veel ei julgenud hakata läbi minema. Ronisin üle aia Kaju metsa sisse, sain vaevalt paarkümmend sammu astuda, kui äkki ühe mätta pealt metshani lendu tõusis. Nagu elektrilöök oleks mind läbistanud, ei olnud enam seda kartust, et padu on sügav ja põhjatu, vaid läksin kohe suminal vette selle mätta juurde, kust hani lendu tõusis. Seal oli hanepesa, viis suurt muna sees. Võtsin mütsi peast ja panin munad mütsi sisse. Neli muna mahtus mütsi, viies jäi kuhjaks peale. Siis ei olnud enam mingit hirmu, et padu nii sügav oleks, et läbi ei pääse. Otse silma järele läksin läbi Vähesoo koju. Kõhust saadik olin märg, kui koju jõudsin, aga süda oli rõõmus saagi üle, sest munad olid kõik värsked ja söögikõlvulised.

Kodumaalt lahkudes oli kogu mädapadu kuni selle kohani, kus hanepesa asus, põlluks tehtud ja vee asemel kattis seda ristikhein, suvinisu ja kaer. Metshanel ja pardil ei olnud seal enam pesitsemispaika.

Elu külas oli väga huvitav, iga päev tõi uusi kogemusi juurde, uusi maa-alasid õppisin tundma. Aialillede asemele tuli väga palju

metsalilli, mida võis vabalt noppida ja koju tuua: sinililled, ülased, varsakabjad, eriti lõhnavad ööviulid, maikellukesed ehk piibelehed, karikakrad, jaanililled, pääsusilmad, kukekellad, kädad, nurmenukud, aga kullerkuppusid ei kasvanud. Õitsevateks puudeks metsas olid: toomingas, pihlakas ja õispuupõõsad. Oli väga palju väikesi laululinde, iga linna laulu tuli tundma õppida ja neid eraldada üksteisest ilma lindu nägemata, muidu ei teadnud öelda, missugune lind laulab.

Aga selle huvi ja tegevuse juures oli siiski vahel tunne, nagu oleks kitsas elada, majad olid väikesed, katuseräästas liiga maa ligidal, ukсед-aknad väikesed, lävepakud kõrged ning puudus avar vaade – puudus meri. Pärast elumajade ümberehitamist kadus see tunne. Lauda taga koplis kasvas kõrge kuusk, ronisin selle otsa, et näha kaugemale ja nägingi selle ladvast merd.

Kuuse juurest mereni võis olla vaevalt üle kolme kilomeetri. Võisin tundide viisi mõnikord kuuse ladvas merd vaadata. Küla rannas, mis kõige ligemal asus, oli ka laadimisplats, kust purjelaevad küttepuid laadisid Tallinna viimiseks. Tol suvel käisin esimest korda laeva peal, see oli kahemastiline kaljas -

„Jupiter“. Järgmisel suvel võisin juba ära tunda, milline laev rannas ankrus seisis, kas „Jupiter“ või „Bruno“.

Esimene suvi külas andis võimaluse Hiiumaa mägedega tutvuda. Isa oskas puutööd ja sai ühte ehitusmeeste rühma – neli meest – ning nad kauplesid ühe elumaja ehituse endi kätte Mägipäel, Kõpu majaka juures. Hobusega viidi tööriistad ja söögikraami. Ema läks hobust tagasi tooma ja minul lubati kaasa minna.

Kõpu.

Kõige kõrgem koht, mida esimesena nägime teeääres, oli Öngu liivamägi. Möödusime liivamäest ja keerasime maanteelt tänavat mööda randa. Randa mööda läksime Madiselt ja Jõesuust mööda, siis tuli Kräsa Mihkli koht, Mardihansu ning Tammiste. Tammistest keerasime Puskile. Puski – Luidja maantee ääres oli kõrgem mägi kui Öngu liivamägi, sealt keerasime Luidja maanteelt Kõpu poole. Oli liivane metsatee ja ümberringi põlenud mets. Pärnajaagu juures tulime Luidja – Kõpu maanteele välja. Kõpu poole edasi sõites paistis kõige esmalt Andrusemäe tipp, maantee läks mäe äärt mööda ja Kõpu majaka lähedal keeras üles mäele. Käisime isaga ühes majaka all, majaka vahtideks olid vene madrused. Isa

näitas majaka juures mäe otsas allikat, kust vesi iialgi otsa ei lõpe. Pärast, kui emaga koju tagasi sõitsime, ajasime hobuse vankriga tee kõrvale metsa, sidusime puu külge kinni ja ronisime Andrusmäe otsa. Mõlemal pool paistis meri, väga ilus oli vaadata sealt alla ja kaugele. Olime vallutanud Hiiumaa kõrgeima mäetipu Andruse.

Vanasti olnud selle mäe otsas kabel ja vanemad inimesed kutsunud seda sel ajal veel „Kabelimägi“. Tema auks tuleb niipalju juurde lisada, et selle tippu pidi jalgsi ronima, sest paljud ratsaväelased sõja ajal katsusid ratsutada üles, kuid ei suutnud seda teha, viimane tipp tõusis niivõrd järsku üles.

Mitukümmend aastat hiljem, kui sõitsin rongil põhja-Kalifornias ümber Mount Shasta, meenus esimene mäeronimine Hiiumaal. Kui Andrusmäe otsa ronimine ja allatulemine võttis aega tundi poolteist või kaks, siis selle asemel kihutas kiirrong kaks ja pool tundi, tehes vaevalt poolkaare ümber Mount Shasta, ja Hiiumaa ei olegi vist nii suur, et seda vana vulkaanilist mäge suudaks endale mahutada.

Tol korral ma üleval majakas ei käinud, tegin seda hiljem, Eesti iseseisvuse ajal. Majaka ajaloo toon ära sel kujul, kui on kirjutatud Hans Jalasto raamatus „Hiiumaa“.

„Tutvume lühidalt ka tuletorni ajalooga. Elavnenud laevaliiklus Läänemerel tekitas vajaduse tähistada laevaliiklusele ohtlik Kõpu poolsaar ja lähedased madalikud. Juba 1480 aastal saatis Hansa Liit vastava palve Saaremaa piiskopile, kuid esialgu jäi see rahuldamata. 1499 aastal pöördus Tallinna magistraat palvega „püha isa“ poole ning see avaldas mõju. 1505 aastal alustati ehitustöid ehitusmeister Otsing Lamberti juhtimisel. Kuid mõne aja möödudes ehitustööd katkesid. Tööd alustati uuesti 1514 ning tuletorn valmis 1530 aastal. Tuletorn ehitati ümber 1845 aastal. Selle alumine osa on ehitatud tahumata raudkividest, ülemine osa aga paekividest. Alt 8,25 meetri laiusi külgi toetavad kuni juurdeehituseni kolmnurksed väljaehitused.

Tuletorni lähedal asub huvitav allikas. Mäenõlvale rajatud kaevust „keeb“ vesi üles ning jookseb mööda nõlva alla. Allikat kasutatakse otstarbekalt mäejalamil asuva sauna varustamiseks veega.

Kõpu poolsaarel asuvad ka kaks huvitavat rändrahn. Hiidrahn „Kõpu suurkivi“ paikneb Kõpu metsas. Teine looduskaitse all olev rändrahn asub endise Mägipea-Rannaviita talu läheduses.

Kõpus on mitu huvitavat puud, mis on looduskaitse all. Ülendi küla tee ääres pakuvad huvi vana pärn ja tamm ning veidi kaugemal teest püramiidikujuoline kadakas. Oja külas kasvab suur saar. Kõpu poolsaarel võib leida ka jugapuid ja luuderohu“. Niipalju raamatust „Hiiumaa“.

Alguses ei olevat Kõpu majakal mingit tulevärki olnud, vaid oli majaka otsas küttepuid põletatud, aastane tarvitus olnud viissada sülda puid, see tuli paistis kaugele merele, olles laevadele öösel juhiks. Vanade hiidlaste kõneluses oli tal nimeks „Kõpu paak“. Pärast ümberehitust 1845 aastal muutus ta moodsa tulevärgiga tuletorniks. Majakal oli sees õõnsus, mis algas alt maapinnalt ja ulatub üles, trepid käisid ümberringi. Üleval oli moodne tulevärk, valguseks oli kahe tuhande küünla võimsusega petrooleumihõõglamp. Selle valguse tegi tugevaks ja võimsaks eriline klaasprismade komplekt, mille läbi valgus juhiti. Valgus oli niivõrd võimas, et Kõpu majaka tuli isegi Muhu saarele paistis.

Et valguse võimsaks tegemise klaasprismade läbi leiutas prantslane, siis oli ka see tulevärk prantsuse patent – Pariisi töö. Tuli paistis teatud suunas ja tulevärk keerles

alaliselt ringi. Majaka see rippus suur raske raudpomm terasvaieri otsas ja pommi langemise raskustung pani selle tulevärgi üleval keerlema. Kui pomm oli üles keeratud, siis läks kaks tundi aega, kuni ta alla jõudis. Iga kahe tunni tagant pidi seda uuesti üles keerama. Kui valgus paistis Soome lahe poole, siis oli Läänemere poolne külg pime. Kui Soome lahe poolt pimedaks muutus, siis oli valgus Läänemere poolsel küljel. Kui võimsaks need klaasprismad valguse suurendasid, seda ma ei mäleta.

Rootsi võimsamat plinkmajakat „Kullerit“ külastades küsisin seda eriliselt ja vastati: “Kolm miljonit kakssada tuhat küünlavalgust”.

Ülevalt majakast oli väga ilus vaade. Kõpu poolsaar oli nagu roheline vöö sinisel merepinnal, külad, talud ja põllud nagu mingisugune vöökiri rohelse keskel. Soome lahe poolne külg Ristna otsast kuni Tahkuna poolsaareni paistis selgesti, aga Kärddla vabriku korsten ei paistnud, küll otsisin hoolega, kuid jäi leidmata.

Lõuna poole oli vaade ilusam, kohe majaka all mäejalal Kõpu küla, kabel oma torniga, Ühendi, Kiduspu, edasi rannajooned tammiste, Mardihansu, Jõesuu, Öngu, Mänspäe, Haldi säär ja Nõrga ots, need kõik olid

äratuntavad, siis Tohri ots ning Saaremaa. Lääne poole rannakülade joonest ainult sinine avameri ja ida poole tumeroheline lõputu laiuv mets. Hiiumaast ei suuda vaadata üle ka mitte kõige kõrgemast punktistki.

Ühel augustikuu õhtul külastasin Vancouveri saarel Victoria linna ligidal tähetorni ja võisin pikksilmaga vaadata taeva laotust. Kus paljas silm midagi ei näinud, seal tõi suur teleskoop tiheda tähtede grupi esile. Ülevalt tornist oli ilus vaade Victoria linnale, mis säras tuledest, ida pool Sydney ja Anacortes'i tuled, lõunas üle linna ning väina Port Angelese linna tuled Ameerikas. Kuid vaade Kõpu majakast on jäänud südamele armsamaks ja ta tuli on kustumatult hinge püsima jäänud ...

Nüüd oli kogu saare läänerand ja põhjakallas teada. Küla randa mere äärde paistis selgesti Kõpu majakas ja Andrusmäe tipp ning selle otsast olin näinud saare põhjakallast.

Kuid Kuusikust idapoole oli tundmata maa.

Kuriste.

Nagu alati ida poole, nõnda oli ka see esimene reis riskimine ja ettevaatamine. Leetseljalt Kuriste kiriku juurde arvestati viis kilomeetrit – tol ajal olid veel

verstad -, sellest kolm metsateed, mida kutsuti Nuia heinamaa teeks, sest selle tee äärde ulatus Lelo küla heinamaa, mille nimeks „Nuiamaa“. Heinamaast läbi jõudes algasid Palgiselja, Taterma ja Lelo küla karjamaad. Nende karjapoistega oli varem olnud Kuusiku poistel kokkupõrkeid, sellepärast läksime rühmas ning igaühel oli kepp käes ja kivi taskus, valmis lahingut vastu võtma. Olin kõige noorem ja esimest korda seda teed käimas, aga ikkagi oli kepp käes ja kivi taskus. Meie eesmärgiks oli Kimbergi pood Kuriste kiriku juures, mis pühapäeval peale lõunat oli avatud. Minnes ei olnud ühtegi poissi ega vanemaid inimesi teel liikumas, aga tagasi tulles tulid kolm poissi Palgiseljalt välja meie järele, viskasid meid kividega ja sõimasid. Kui meie poisid neile vastu läksid, jooksid nad eest ära. Kodu poole minnes tulid uuesti meie järele ja viskasid kividega. Siis meie poisid pidasid kavalat nõu ja tahtsid neid ümber haarata. Meie kõik jooksime eest ära, nagu kardaksime neid ja kui nad meie järele heinamaa sisse jõudsid, siis mõned poisid hiilisid põõsaste varjus neile ligidale ning tahtsid salaja kallale tungida, aga nad märkasid seda kavalust õigel ajal. Küll olid siis kiired ära jooksma.

Need olid esimese suve elamused külas, pärast tulid sügistormid, vihasajud ja lumi. Jõulud tõid jälle elevust, jõulude ootamine, õllekeetmine, jõulutoitude valmistamine, selle juures oli midagi uut vaadata. Jõuluks lubjati ahjud valgeks, küüriti põrandad puhtaks ja jõuluõhtu kui kirikust koju tuldi, toodi õlevihk tuppa ning laotai põrandale laiali.

Õlevihu sissetoomisega oli teatud tseremoonia ühenduses, nimelt katsuti, kellel tuleval aastal kõige parem õnn on. Tubade laed olid enamasti kuusepalkidest. Kuivades kuusepuu lõheneb ja tekitab pragusid. Kui õlgi sellise lae vastu visata, siis kõik ei kuku tagasi, vaid osa jääb pragudesse peatuma. Igaühel tuli valida suur peotäis õlgi ja nende tüved visati vastu lage. Kelle peotäiest kõige rohkem lakke rippuma jäi, sellel pidi olema kõige parem õnn tuleval aastal. Peremehel oli siis vilja- ja kalasaagiõnn, perenaisel loomadeõnn, lambad tõid kaksikud talled, lehmadel sündisid lehmikvasikad, keda võis kasvama jätta. Hiidlased käisid tulega väga ettevaatlikult ümber. Kuigi jõuluajal igal pool õled toas olid, ei ole kuulda olnud tulekahju tekkimist jõuluõlgedele läbi. See vana komme kadus Esimese Maailmasõja ajal, pärast Saksa okupatsiooni.

Jõulutoitudeks olid kooritud kartulid sealihaga, kas keedetult või ahjus praetult. Kui mõni loom jõuluks tapeti, siis keedeti sülti. Kūpsetati sepikut ja mis kindlasti ei puudunud, olid jõulumakid (tuletatud soome sõnast „makkara“). Mõisas olid vorstid, aga külas makid. Eesti keele mõju ei olnud jõudnud külasse tungida, soome keele mõju oli veelgi tugevam.

Oli kombeks, et jõuluöö läbi põles lamp või küünal. Jõulukingid olid, jõuluvana ei käinud. Ka jõulukuused olid külas. Vana-aasta õhtul käidi kirikus.

Uus aasta algas enamasti lumetuisu ja pakasega, nii et mitmel päeval ei saanud toast välja. Tuul ajas aiaäärtesse suured kõrged hanged ja tuiskas tänavad kinni. Siis käidi üle põldude, heina- ja karjamaade, õletuustid teivaste otsas tähistasid teed.

Tedre kudrutamine oli esimene kevade lähenemise tundemärk. Maa oli veel lumine ja mets hommikuti hõbehärmas, kuis aeg ning päikese soojus meelitas neid laulma, oli armas kuulata varahommikul nende kudrutamist. Kui kuldnokk ja põldlööke ilmusid, siis oli kevad ukse ees ning võis kasemahla jooksmas panna. Kāo kukkumine kuulutas tõelist kevade algust. Ilmusid sinililled, ülsed, varsakabjad

ja teised lilled üksteise järel. Puud läksid lehte, toomingad ja pihlakad hakkasid õitsema ning iga uue päevaga ilmus mõni rändlind tagasi. Vaikseil õhtuil võis konnade krooksumise sekka kuulda tasast metspardi prääksumist ja mõnd üksikut hane kaagutust. Luiged lendasid üle ja kaugel üleval järvede kohal, nagu demonstreerida tahtes, lendasid kured lõbusa kruuksumise saatel oma toredat tiirlendu.

Pärast hoogsat kevadvihma võis tunda värsket kaselõhna, millega segunes lähedaloleva toominga või pihlaka õielõhn. Kuuse- ja männimetsas oli tunda eriliselt meeldivat õrna vaigulõhna, nagu peen aroom, mida ainult lilled võivad eritada. Kui sel metsateel oli käinud keegi inimene ja suitsetanud tubakat, siis oli suitsuhais vaigse ilmaga mitu tundi hiljem tunda. Ja kui kuskil metsas salaja põles, kas sambla või rabamätta sees – küdis -, siis oli see küdihais kilomeetreid kaugele tunda. Võis näha kevadist kirevat värviküllust, võisid tunda endas värskendavat kevadlõhnade mõju, võisid kuulda kaksikümme neli tundi ööpäeva jooksul, tihti ööhämaruses müstiliseks muutuvaid helisid ja linnulaule. Kui päevalinnud vaikisid, siis õhtuhämaruses alustasid lendu metsnepid või metskurvitsad oma krooksumisetaolise

häälightsusega. Kaugemal huikas jänesehüüp, ja kui kesköö saabumas, oli aeg öösorril alustada ühetoonilist öölaulu. Päevad soojenesid, pääsukesed lendlesid ja võisime vabalt palja jalu ringi joosta. Mere vesi oli veel külm suplemiseks, aga oli teada koht, kus vett külluses ja vesi soe. Kuusiku ja Nurste küla piiri lähedal Laasma kõrtsi karjamaal asus kuristik – neeluauk, mille omaduseks oli vett alla neelata ning seda kutsuti „Aureda“ auk. See ulatus läbi Laasma karjamaa Leisu küla piirisse Veski põllu äärde välja. Kevadel oli vahel see auk ääretasa vett täis, ja kui augul neelamise tuju peale tuli, siis võis selle vee kolme kuni nelja tunni jooksul alla neelata ning keegi ei suutnud auku enam täita, ei oja ega kraavid, mis auku jooksid, saanud tilkagi vett augu põhja saata, sest maa neelas kõik enne ära. Vanasti elanud seal „veenäkk“ ja ükskord kui keegi naine oli kündnud põllul augu ääres, viinud näkk ühes veega paari härgi adraga ära. Küla jõe suust oli naine oma härjad adraga kätte saanud, näkk oli viinud nad mere äärde. Tol kevadel oli auk ääreni vett täis ja vesi ulatus Veski põllu kaldani. Veski põld oli aiaga piiratud ja moodustas augu kaldal nurga, milles vesi kõige sügavamas kohas ulatus kaelani. Seal aia nurgas me siis suplesime, olles kindlad,

kui küll auk vee meie käest peaks ära neelama, aga meid endid ühes veega läbi aia ei saa ära viia. See sumamine seal kuulus kõik ujumise nime alla, ära minnes olime käinud Audelal ujumas. Sel kevadel leidsime neljakesi ühe pardipesa, milles oli üksteist muna. Suvel käisime tihti hundiaugu juures jooksmas ja mängimas. Hundiauk oli umbes pool kilomeetrit Kuusiku külast põhja pool metsa sees kõrge seljandiku sisse kaevatud auk, kus vanasti küla mehed olid hunte püüdnud.

Huntide püüdmine toimus järgmiselt: kaevati suur sügav auk maasse, keset augu põhja kaevati maasse kõrge post, mis ulatus august välja kõrgele üle maapinna. Selle posti otsa pandi lihatükk hundile söödaks ja auk kaeti kuuseokstega pealt kinni. Kui hunt läks lihatükki posti otsast ära võtma, kukkus ta läbi kuuseokste auku ja ei saanud sealt enam välja. Tol ajal Hiiumaal enam hunte ei olnud ja augu eest keegi ei hoolitsenud, post augu keskelt oli maha saetud, aga posti känd paistis selgesti välja ning auk ise oli veel kaunis sügav.

Selle hundiauguga oli ühenduses väga omapärane lugu. Seljandik, millesse auk oli kaevatud, kandis nime Sooselg, seda selga mööda käis metsatee. Umbes neli kilomeetrit põhja pool keeras

üks jalgteet paremale, otse idasse ja läks Metsa Peetri talu juures Leloselja tee peale. Leloselja tee oli suur käidav maantee, mis ühendas kaht maanteed, alates Ulja küla juurest Emmaste – Käina – Heltermaa teelt ja lõppedes Luidjal, Kärkla -Kõrgessaare-Kõpu maanteel. Metsa Peetrist kilomeeter põhja poole oli asunud vanal ajal Krimmi kõrts.

Teesu Hindrek oli kuulus torupillimängija. Kord sügisel oli Hindrek käinud kusagil Kõpu pool pulma pillimeheks ja tagasi tulnud Krimmi kõrtsi kaudu. Krimmi kõrtsist oli hakanud jala koju tulema, Metsa Peetrilt tulnud Sooseljale ja seda mööda Kuusiku külasse. Juba Sooseljale jõudes oli läinud pimedaks, aga sirget seljateed käies polnud eksimist karta. Hundiaugu juurest keeras tee selja pealt alla Andrese talu karjamaale ja auk oli selle tee kõrval paremal pool. Kui Hindrek oli pimedas teelt kõrvale läinud, tundnud, et puu tuleb vastu, kuivad mahalangenud oksad praksuvad jala all ja keeranud teele tagasi, aga hundiaugu juures eksis ära, seal ta oli astunud kõrvale vasakule poole, kuid nüüd ei tundnud ta midagi, puu ei tulnud vastu, oksad ei praksunud, kanarbik ei jäänud jalgu kinni. Arvas ennast olevat õigel teel, minnes üle

karjamaa tee, ja kukkus
hundi juurde auku.

Hunt oli enne Hindrekut
augus olnud ja hakanud
vuhaselt urisema. Hindrek
võtnud torupilli ning
mänginud seda. Kui ta
mängimise järele jätnud,
hakanud hunt uuesti urisema
ning kogu öö oli ta hundile
torupilli mänginud.

Kuusiku mehed läinud
hommikul hundiauku
vaatama ja kuulnud august
torupilli mängimist – hunt

mängib torupilli. Mehed olid tapnud hundi ja võtnud Hindreku ka august välja.

Sügisel septembrikuu lõpul ilmus meie perekonda kõige noorem tütar, kellele pandi nimeks Liisbet. Isa oli kodunt ära ehitustööl Tallinnas. Meil oli suur perekonna Piibel, kuhu kirikuõpetaja oma käega sissekanded oli teinud laste sündimise kohta : kus kohas ja millal sündinud, millal ristitud ning vaderite nimed.

Isa ära olles andis ema selle õiguse vanemale õele, kanda Liisbet Piiblisse perekonna sünniregistrisse, milles oli kolme lapse nimed: Elise, August ja Salme.

Sel sügisel algas minu esimene koolitalv.

JÄRGNEB...

[illegible]

Keina/Kassari

Lugu on pärit ajalehe „Maaleht“ väljalõikest, mille täpne ilmumisaeg teadmata, arvatavasti umbes 1930. nda algus. Autor teadmata. Tekst on saadud Kask Kaljult, originaal vanas kirjas.

Kassari saar, mille pikkus on ligi 10 ja laius 4 km, moodustas varem valla, kuid nüüd peab vaid Käina provintsi osaga leppima. Kangeid mehi ja tublisid naisi on siin palju, nii et raske on mõnda esikohale tõsta.

Algame „Laasi“ vanaperemehe Villemiga, kes üle valla kuulus ree- ja vankrimeister. Pojad Anton ja Peeter on samuti hinnatud töömehed, kel seni pole mahti olnud naist võtta. Poeg Andres tunneb huvi juriidiliste konksude vastu ja loodab lähemal ajal ülikooli lõpetada. Tädi Leena on üks neid väheseid hiidlasi, kes oma kodumurrakut hästi tunneb, nii et isegi Tartu foneetilise instituudi poolt tema kõne järgnevatele põlvedele jäädvustati.

Külalislahkema talu nimetuse Kassaris pärib küll „Nurme“, mille töökas peremees Priidu Oolman kõikjal lugupeetud seltskonnainimene on, kuigi aastate koorem juba raskeks muutub. Lapsed on kõik laia maailma rännanud, ainult poeg Kostja aitab kodus isa ja juhib kohalikku näitetruppi ning arvab, et tütarlapsed on küll väga veetlevad, kuid kiriklikuks abieluks sobimatud. Kodus on ka tütar

Liidia, kes pärinud isalt külalislahkuse ja armastuse emakese-maa vastu, mida püüab ka teistele kaasnoortele sisendada, kuid viimasel ajal viibivad tema mõtted sagedasti ühe linna orientatsiooniga noorhärja juures, kes kutsub linna, kus palju hiilgust ja sära.

Jaan Steinberg omab kaks talu ja on suurem maaharija üle valla. Ei karda kunagi tõtt öelda, kuigi mõnele haiget teeb. Omal ajal protsessis meie Londoni saatkonnaga, kusjuures tal advokaadiks oli üks meie tuntumaid poliitikategelasi ja mitmekordne riigivanem.

Gustav Elmi tuli Ameerikast, pung tulvil dollareid ning ehitas Veomäe veerule kaupluse, kus kaupleb rohkem ajaviiteks kui teenimiseks. Kaubahindu teab ainult naine.

Leiwat, Wärdi? õppis Käinas kursustel mööbli valmistamist ning meisterdab nüüd hoolega lastetoa sisustust, et oleks aegsasti valmis, sest mine tea ...

Oswald Türi leidis endale eeskuju suurmeistrist Red be Baggost ja tema teeneid hindasid kohtuvõimud väärilt.

„Põllu“ Kusti tõi omale „Põrguvalust“ noore naise ja läks ise tagasi jänkidemaale.

Ludwig Kersen, kellest loodeti külapresidenti, raputas Kassari tolmu jalgelt ja siirdus pealinna, jättes nii mõnegi näitsiku leinama. Nüüd kannab kroonumundrit ja tuhnib corpus juris*t ning teisi sellelaadilisi teoseid ja käib Tartus eksameid õiendamas.

Rikkalikuma kaasavaraga tüdruk Kassaris on kindlasti preili Adeele Tamm või koduselt „Miku“ Teele. Tema eriala on traagilised armastajateosad näitelaval, kuid tegelikkuses tüdruk nii traagiline ei näigi. Ootab ainult kohast kosilast.

Kibus, Rudolf võitleb kurgikasvatuses Peipsi venelastega ja on ärimees, kes kunagi „fair play*st“ kõrvale ei kaldu. Õrnempool energiline inimene, kes mehe tuhvli allagi võib panna, kui vaja.

Johannes Kibus tunneb leina tütarlapse järel, kes rändas pilvelõhkujate maale, kuhu kutsusid tuttavad.

Aleksander Kärner – alias Paki Sass – on korpulentne vanahärja. Kannab suvel

valgeid püksi. Põline haridusseltsi esimees ja elukutseline vanapoiss, kes noori tütarlapsi meeleldi silmitseb, kuid lähemast tutvusest hoolega hoidub, kartes hädaohtu rahulikule vanapoisi-põlvele.

Algkooli juhataja Loomsmann on samuti aastates vanapoiss, kelle süda on soomustatud tütarlaste tuliste pilkude vastu. Armastab puhtust ja korda ning kulutab vabad summad oma raamatukogu täiendamiseks.

Peeter Bollmann on väike mees, kuid jõuab palju teha, veel enam aga rääkida. Selgitab naabritele sotsialismi põhimõtteid ja püüab vastuvaidlejaid tummaks rääkida. Tütar Helene studeeris inglise filosoofiat ja unistas udusest Londonist. Poeg August murrab kahe mehe eest tööd teha, kuid tütarlastega ei taha sobida. Vana Peetri silmatera on aga noorem poeg Uno.

Martin Kuru ja Adolf Oolman leiavad talutöö kõrval aega ka seltskondlikus elus kaasa lüüa. Vaatamata, et aastate hulk juba üle 40 näitab, võib mõlemaid tihti seltsimajas näha, kus esimene tunnustatud lavajõud ja teine põline kassameister on. Kuru tegeleb isikliku eriharrastusena patriotismiga ja on valla poliitilise suurmeistri kohapealseks silmaks.

Juhan Vahe on hoolas põllumees ja ühistegelane. Rahulik mees, kes enne mõtleb kui ütleb. Tütar Alice praktiseerib valla kantseleis ja püüab kuldset keskteed käia.

Suurvärav, Priidu oli varem kohalikuks advokaadiks, kuid nüüd tegeleb rohkem oma taluga. Koolitas tütreid rahvavalgustajaiks.

Noormehed Kusti ja Erih tegutsevad kohalikus õpiringis ning püüavad küla kaikkultuurist kõrgemale.

Preili Alide Medri jagab mudilastele kirjatarkust ning on üpris korraarmastaja daam. Hindab vallalispõlve kõrgelt, kuid ei kardaks ka abielukohustusi, kui ...

Orjaku asunduses on kangem mees Andrei Koor, kes peale vabaduseristi ka tasuta talu sai. Suure töö ja hoolika kokkuhoiu tõttu on võinud nii mõnegi tuhande krooni panka hoiule viia. Tuju tõstmiseks pruulib õlle, mis harjutamata mehe juba esimese kannu järel laua alla viib.

Willem Runkel? on üle asunduse paremini korras talu ja selle kõrval on ta tubli kalamees.

„Sääre“ Jaan on tüsedam mees ümbruskonnas ja pidas varem sugukulti, kes kasvas nagu hobune ja ähvardas talu vaeseks süüa“.

(Edasi läheb jutt Jausaküla inimestest...)

President Konstantin Pätsi visiit Hiiumaale

Kalev Kask

Hiiumaa Muuseumi teadur

Tänavu 28. augustil möödub 75 aastat president Konstantin Pätsi visiidist Hiiumaale. President Päts külastas Hiiumaad Putkaste põllutöökooli juures peetud laada ja rahvuspüha raames.

Presidendi visiit toimus poliitiliselt äreval ajal. Järgmisel aastal algas Teine maailmasõda ja kahe aasta pärast okupeeris Nõukogude Liit Eesti.

Pühapäeval, 28. augustil 1938 oli inimestel seoses lõikusajaga palju tööd. Sellest hoolimata osales 6000 inimest ehk kolmandik saare tolelaegsest elanikkonnast presidendiga seotud üritustel.

Päts asus Tallinnast teele hommikul kell 8. Ta siirdus esmalt läbi Keila Haapsalusse. Esimene peatus tehti Harju ja Lääne maakondade piiril, kus külalisi võtsid vastu Lääne-Saarte abiprefekt ning Lääne abimaavanem.

President saabus Hiiumaale aurikul „Meripoeg“. See oli Eesti Veeteedeameti uusim laev, mis oli valminud sama aasta märtsis ja oli mõeldud meremärkide

paigaldamiseks. Sama laevaga käis Päts 1939. aastal Saaremaal.

Aurik jõudis Heltermaa sadamasse kella 11.30 paiku, kus toimus presidendi pidulik vastuvõtt. Päts astus Kaitseliidu orkestri mängitud Eesti hümniga saatel kaile, kuhu oli püstitatud tammelehtedega kaunistatud auvärav. Esmalt tervitas teda Riikliku Propaganda Talituse juht Edgar Kigaste, siis pidas Lääne-Saare prefekt Leonid Kane lühikese tervituskõne. Järgmisena tervitas presidenti Lääne maavanem Artur Kasterpalu, kellest sai ka ametlikult presidendi visiidi läbiviija, sest Hiiumaa kuulus tollal Läänemaa koosseisu. Teise tervituskõne pidas Pühalepa vallavanem Johannes Remmelkoor.

Sadamast sõitis Päts koos oma saatjatega edasi Putkastesse, kus ta kohtus ülejäänud Hiiumaa omavalitsusjuhtidega. Kärkla linnapea Arnold Post kinkis presidendile mälestusalbumi.

President tutvus näitusel hiidlaste põllusaadustega ja mitmesuguste töövahenditega. Tolleaegse meedia andmetel pakkusid presidendile erilist huvi angerjamõrrad, haruldasest

jugapuust valmistatud esemed ja Hiiumaa hobused. Samuti oli ta vaimustunud Hiiumaa vastsist.

Üritusel pidasid jumalateenistusi Käina luteri kiriku pastor Voldemar Kirota ja Kuri õigeusu kiriku preester Mihail Ervart. Presidendile esinesid Hiiumaa ühendkoorid dirigent Julius Soosteri juhtimisel, kes mängis Hiiumaa hümnit.

Enne lahkumist tegi Päts ka lühikese visiidivälise pöörde, kui külastas Kaupsi sood, et tutvuda maaparandustöödega. Kui mujal Eestis sai maaparandus õige hoo sisse alles nõukogude ajal, siis Hiiumaa alad kuivendati põhiosas ära juba Eesti Vabariigi ajal. Pärast kuivendustööd oli Kaupsi soos 90,7 hektarit haritud uudismaad, kus karjatati Putkaste kooli 94-pealist punasekirjut lehmakarja.

Putkastest siirdus president edasi Käina algkooli, kus kuulas mudilaste keelpilliorkestri kontserti, mida juhatas koolijuhataja Tõnu Paomets. Enamik pillidest oli valmistatud Hiiumaal. President toetas kooli 500 krooniga, millest

400 krooni läks uute pillide soetamiseks.

Teel Emmastesse peatus president tolleaegse Hiiumaa lasterikkaima perekonna – perekond Piilide juures. Joosep Piilil ja tema abikaasal oli kokku 13 last, kellest üks oli selleks ajaks paraku surnud. President toetas peret 300 krooniga ja

sõidutas nelja last oma autoga mõnisada meetrit.

Visiidi viimane peatus oli Emmaste algkoolis, kus president toetas 300 krooniga vaesemaid õpilasi. Ta ütles lahkumisel: „Olen mööda Eestit palju sõitnud, aga nii korralikke maju, kui Hiiumaal, olen näinud harva.“

Tolleaegse ajakirjanduse andmetel kestis presidendi visiit Hiiumaal umbes 10 tundi.

Hiljem on Hiiumaal käinud presidendid Lennart Meri, Arnold Rüütel ja Toomas Hendrik Ilves.

Konstantin Päts Hiiumaal, foto internetist Steve Jurvetson (flickr)

Ainus foto, kus näeb president Pätsi naeratamas (nagu Steve Jurvetson on fotot kommenteerinud)

Käsitöised tegemised

Evi Sadul

Käsitööst ju vanal ajal, lugu peeti igas majas... Nii lauldi kord ammustel aegadel.

Käsitöö on meie esivanematel olnud ikka au sees. Sellega tegeldi pikkadel talveõhtutel ja videvikutundide. Valmisid imekaunid esemed kõikvõimalikes tehnikates. Sellega tegelesid nii noored kui vanad, sest vardad ja heegelnõel liikusid nobedalt nii vanades kui ka noortes kätes. Sügav kummardus esivanematele, kes oma nappide võimaluste juures on valmistanud veel praegugi ahhetama panevaid esemeid. Käsitööst ei jäänud kõrvale ka mehed. Kõik tarvilik tehti ju ise.

Niisiis tulime seltsimajja kokku, et asutada meie oma käsitööring. Oli aasta 2010, jaanuari 25. päev. Sellest ajast oleme koos käinud igal nädalal, välja arvatud südasuvi.

Oleme teinud erinevaid töid – heegeldanud, kudunud, viltinud, pununud. kudunud kangast, viltinud jne jne. Meil õnnestus saada tegevustoetust toetust läbi Hasartmängumaksu

projektile Lepa Anna nobedad näpud. Seal õpetas Liia Toom taimedega värvimist, esemete taaskasutamist mitmete uute toodete valmistamiseks, Ly Kaups rääkis toodete turustamisest, Tiiu Valdma aga vammustest ja kampsunitest ja veel palju muud. Inga juhendamisel sai valmis ilus suvekleit, kohendatud sobivateks paljud erinevad rõivad.

Projekti raames korraldasime ka konkursi Kassari käsitööle oma märgise leidmiseks. Peaauhinna võitis Kassari küüdutriibuline märgis.

Oleme korraldanud ka näitusi vanadest imekaunistest käsitööesemetest. Ja muidugi kevad – ja sügisnäitused meie ringi oma liikmete poolt valmistatud esemetest. Kiidusõnadega pole kitsid oldud, külalisi oli isegi Ameerikast väliseestlasi, Moskva muusikuid, kes kõik kiitsid meie tööde ilu, rääkimata meie lähimatest naabritest lätlastest.

Meie enda arvates on aga tore see, et igal aastal oleme tegelnud heategevusega. Igaks jõuluks oleme kudunud töötutele ja sõltlastele sokke, mütse, pühapäevakooli

lastele vahetusjalatseid, st susse.

Tagasisideks võib öelda, et paljud sõltlased ja töötud olid olnud pisarateni liigutatud jõuluningiks saadud sooja sokipaari või kootud sooja mütsi eest. Ka beebipapud on leidnud endale õige omaniku.

Pühapäevakooli lapsed koos juhendajaga olid väga tänulikud, sest ruumi, kus nad koos käivad, põrandad on külmad.

Materjalidega abistas meid Samaaria. Täname Ingridit!

Nüüd oleme kolm aastat koos käinud, valminud on kaunid esemed nii oma pere tarbeks kui ka sõpradele jagamiseks ja ka müügiks.

Plaanis on veel taimedega värvimine kevadel ja sügisel seentega, sest nii imelisi toone kui annab loodus, ei leia ka kõige paremast lõngapoest. Aga kas see ka teoks saab, sõltub paljudest asjaoludest, nii et teistest plaanidest on veel vara rääkida.

Tore on koos käia, kuna meid seob ühine huvi – käsitöö.

Uhke postipoiss sõitis kord maanteel...

Vaike Kutser (Vaku)

Nii see tõesti oli veel 1950.-
ndate aastate sees.

Kopli Gustav oli postimees, kes posti Käinast hobusega Kassariisse tõi. Kassari sidejaoskond asus Vahe majas. Perenaine Helene Vahe oli juhatajaks. Maja esikus oli suur nummerdatud ja lukustatud ustega kapp. Meie lehed ja kirjad olid kapis number kümme. Igal oma võti. Sidejaoskonnast sai tellida ajalehti, ajakirju, osta kirjatarbeid, ümbrikke ja postmarke, saata telegramme, raha ja pakke. Äärmisel juhul ka helistada või võtta kaugekõne. Need olid tasulised.

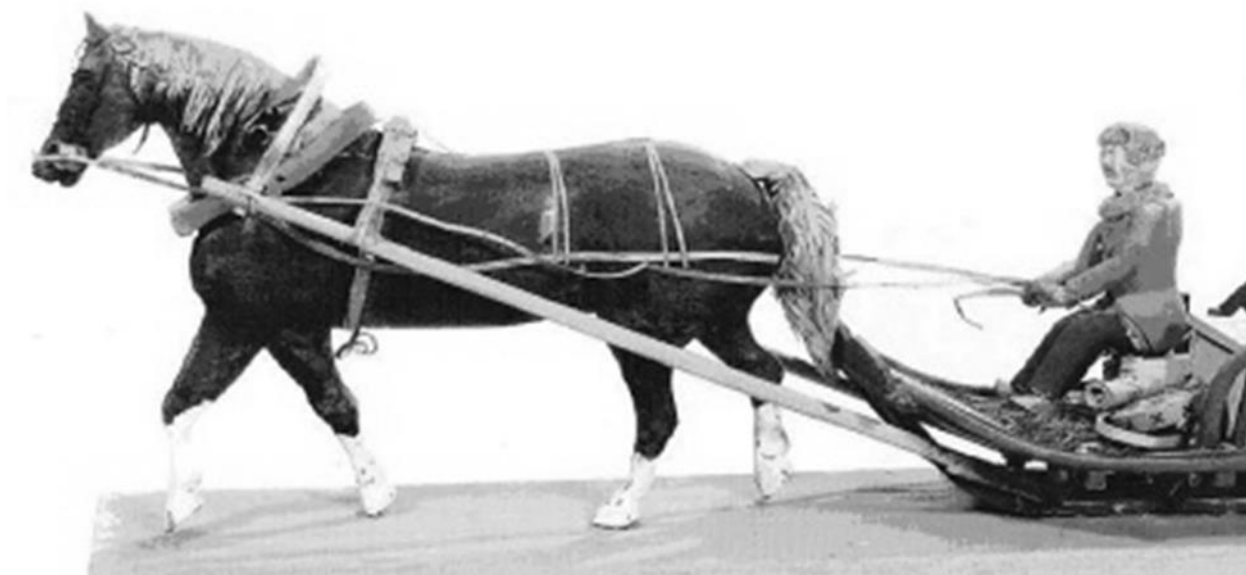
Mäletan, et 1956 aastal oli juhatajaks Magda Elmi, hiljem sai juhatajaks Elna Norgan ja postitaluks Paja. Liikus postiauto Kärblast – Käina – Kassari – Jausa – Kõpu – Kõrgessaare – Malvaste – Kärbla. Olen paar korda selle ringi kaasa teinud, et Kassarist Malvastesse saada.

Kassari siseselt töötasid postiljonid, kes posti küladesse viisid, sõiduvahendiks jalgratas, hiljem sääreväristaja. Neil olid vormiriided ja postikott. Orjakusse viis posti Agnes Kääramees, hiljem Klarissa Kask.

Gustav Kopli abi kasutasid mandril õppivad või töötavad

kassarlased. Nii ka mina. Oma pakid, kohvrid jätsime Vaemlasse, kus Gustav need järgmisel päeval ära tõi. Tänu talle, oli lahke mees!

Talvel kui praam ei liikunud ja väin „viss“ oli, toodi post Haapsalust kahe hobusega Heltermaale. 1954 a. jaanuaris tulid Haapsalus õppivad noored jalgsi üle väina. Oma kotikesed saime postiregedele panna ja vahest võeti ka väga väsinu korraks reele istuma. Minule tuli isa Heltermaale hobusega vastu. Eks Kassari noored said reele ja ka ülejäänute kodid. Vaemlast edasi läksid noored Käina poole, Jausa ja edasi.

Mälestusi Kassari sides töölolemise ajast

Helme Vähejaus (Pao)

1966 aasta jaanuari teises pooles läksin tööle Kassari sidejaoskonda, sest sideülem Elna Hülgi läks dekreetpuhkusele.

Sidejaoskonna kasutada oli üks tuba Paja talu pere majast. Sideruumist läksid uksest pererahva elutuppa ja Elna tuppa. Pererahvas olid Elna vanemad – ema Mathilde ja isa Villem.

Postiljone oli sides kaks – Meeri Rehe ja ja Salme Kruusmets. Meeri viis posti Orjaku-poolsesse otsa ja Salme teisele poole. Osa inimesi käis ka ise oma postil sides järel. Kui tuldi postile järgi, tulid ka Tilde ja Villem tagant toast juttu ajama. Räägiti maast ja ilmast ja otse loomulikult külauudiseid ka. Väga muhedad inimesed olid Neitsimäe Toomas, Lepa Anna, Ranna Mari jt. Kahjuks ei osanud ma nende muhedaid ütlemissi-jutukesi meelde jätta.

1966 aasta aprillis sündis Elnal tütar Anu. Pajal jäi ruumi väheks ja sidele hakati uusi ruume otsima. Kassari koolimaja (praegu muuseum) oli tühi. Parempoolsest uksest sai raamatukokku, mille juhatajaks oli Maria Kirsi (Männi). Leiti, et sideks sobiv ruum on koolimaja peauksest sisse tülles

paremat kätt asuv ruum. Ei mäleta enam milleks varem seda ruumi oli kasutatud, aga seal ei olnud ahju. Ahju tegi Rudolf Mölder (Masu), abimeheks oli vististi Elmar Kivinukk (Sisu). Ruumile tehti ka vahesein vahele. Esimene, suurem ruum, jäi side ametiruumiks ja tagumine, väiksem ruum, jäi majandusasjade jaoks (veeämber, pesukauss, väike ahjupuude varu, üleriiete varn jne.) Õuel olevast puukuurist sai side ühe osa oma kasutusse.

Sideruumidele tehti ka sanitaarremont: värviti aknad, seinad, laed, põrandad. Uude ruumi kolisime 1966 aasta suvel, arvatavasti juulis. Kolimisest mäletan rahaseifi kolimist. Jätsin raha seifi, mehed tõstsid seifi autole, peenraha kolises sees. Pärast sideruumis seifi avades oli peenraha kõik seifis laiali. Mäletan, et üks kolijatest oli Elmar Hollmann (Pärna).

Hommikuti sisesse tööle tülles oli väga kõrge, suur maja, pime, täis igasugust tühja-tähja, paberisodi. Seinal oli ka üks suur stend Suurest Isamaasõjast osavõtnud ja langenud Kassari meestest, mis oli Helme Kääramehe (Sääre) tehtud. Neid endisi koolimaja

ruume oli vist kasutatud kinonäitamise kohana.

1966 aasta augustis tuli sidetööd õppima Magda Elmi ja septembris sai temast sidejaoskonna ülem.

Hiljem käisin veel mitmel suvel Kassari sides puhkust andmas. Juba oli majja kolunud koduloomuuseum, direktoriks Volli Mäeumbaed. Muuseumi eesruumi oli pandud uued stendid, mõned museaalid ja ka Hiiumaa ainukese hundi topis. Esimestel hommikutel ta ehmatas, hiljem harjus ära. Aastate jooksul on Kassaris endale suvekodud muretsenud loomeinimesed – kirjanikud, kunstnikud, näitlejad jne. Kui side oli Pajal, suvitasid Kassaris juba Rannamaa-Suislepp. Nema olid pererahvaga head tuttavad.

Paljud vanad majad, eriti mereäärsed, kust pererahvas oli läinud taevastele teedele, said endale uued peremehed linnarahva näol. Viidalepp, Hoidre, Odres, Kross-Niit, Mõtlik, Arder, Eskola jt. Voldemar Panso suvitas Lepa Anna juures. Osa neist elaski kevadest sügiseni Kassaris. Arderid elasid Aino Kalda majas. Vanahärä Arpad Arder käis ise oma postil järgi. Tal oli suur kirjavahetus, pealegi oli ta

suur filateeliahuviline. Vahetevahel ostis päris suurel hulgal postmarke.

Oli ka selline suvitaja, kes sõitis oma „Volgaga“ ukse ette ja talle tuli post aknast kätte anda.

Sel ajal oli vähestes kodudes telefon, mobiiltelefonist polnud veel midagi kuulda, seepärast käisid inimesed

sidest kaugekõnesid tellimas. Mõnikord tuli kõnet päris kaua oodata. Mäletan, et ükskord ootas Ellen Niit 1,5 tundi, kuigi ooteaeg oli ettenähtud 30 minutit.

Ühel aastal filmiti Taga-Kaukaasias filmi, kus minu mäletamist mööda Olev Eskola mängis peaosa. Talle tuli päris tihti telegramme, kus tal paluti helistada

filmitegijatele. Ühel pealelõunal viisin talle järjekordse telegrammi, järgmine hommik oli tal vaja helistada. Just sel hommikul jäin ma tööle veerand tundi hiljaks. Küll oli häbi ja kõhe tunne, kui nägin teda hommikul ukse taga ootamas. Aga Olev Eskola oli väga viisakas mees, ei öelnud ühtegi sõna ootamise pärast.

Postiteenus Kassaris uue Eesti Vabariigi alguses

Maimu Kruus

Mina sõlmisin töölepingu riikliku ettevõttega Eesti Post 1993 aastal. 9.juunist asusin tööle Kassari sidejaoskonnas (praeguse muuseumimaja üks tuba) kirjakandjana. Sidejaoskonna juhatajana töötas Liivi Vahe. Enne minu tulekut olid kirjakandja ametis Mai Risti, kes pidi ametist loobuma halveneva tervise tõttu. Mäletan, et enne Maid olid postiljonid Salme Kruusmets, kes vedas posti Esikülla ja Klarissa Kask, kes vedas posti Orjaku otsa. Enne Liivi Vahet töötas side juhatajana Elna Hülbg. Neile käisid puhkust andmas teised sidetöötajad. Postiljonile andsid puhkust Aita Rebane ja Hilja Põllo.

Peale Liivi Vahet tervise halvenemist, lahkus ka tema töölt. Siis hoidsin mina paar tundi hommikul side uksi lahti ja peale posti saabumist hakkasin posti jagamisega tegelema ning seejärel laiali vedamisega.

Aga siis mingil ajal tekkis olukord, kus muuseum lõpetas sidejaoskonnas seniste ruumide kasutamise

õiguse. Uusi ruume ei leitud ja minu nõusolekul sai minu kodu ehk Tamme talu posti jagamise kohaks.

01.01.1999 aastal ühendati Hiiumaa Postkontor Läänemaa Postkontoriga. Selle tulemusena moodustati kaks sõlmsidejaoskonda – Kärkla ja Käina. Ülejäänud – Kõrgessaare, Kõpu, Luidja, Pühalepa, Suuremõisa, Heltermaa, Emmaste, Nurste, Jausa – hakkasid kuuluma kahe sõlmsidejaoskonna alla. Kassarisse jäi postipunkt, mis asus Tamme talus ja kuulus Käina sidejaoskonna alla. Postiauto sõitis iga päev v.a. pühapäev ja riiklikud pühad, meile. Postivedaja andis üle postikoti värske postiga ja mina andsin neile posti minevad saadetised. Postikott sisaldas ajalehti, ajakirju, kirju, katalooge, reklaame, samuti postipakke, ametlikke teateid ja panderolle. Iga kuu algul tuli ka pensionidega tegelda. Rahapakid tuli nimekirja alusel ära jagada ja koos postiga laiali vedada ning pensionäridele allkirja vastu üle anda.

Postikotis pidi olema ka esmaseid kirjatarbeid: marke, ümbrikke ja postkaarte.

Ajalehtedest olid enim tellitud Päevaleht, Õhtuleht, Rahva Hääl, Postimees, Sõnumileht, Maaleht, Eesti Ekspress, Videvik, Televisioon, Eesti Kirik, Õpetajate Leht. Maakonnalehtedest Hiiu Leht, aga ka Sakala ja Pärnu Postimees.

Ajakirjadest telliti Kodukirja, Maakodu, Stiili, Stiinat, Annet, Kolmandat Silma, Paradoksi, Mini-Hiirt, Loomingut. Hästi raskeks muutsid postikoti paksud ja mahukad kataloogid ja reklaamid.

Minule andsid puhkust oma pere liikmed. Aga postimehe igapäevasteks saatjateks olid päike, tuul, vihm, rahe, lumi, hanged, libe tee, kurjad koerad ja mõnusad Kassari inimesed.

Seoses koondamistega lõpetati tööleping 12.augustil 2000 aastal..

Ükskõik, milline oli ilm või millest rääkis film – kinno pidi minema!

Vaike Kutser (Vaku)

Oma esimese filmi „Eskaadri hukk“ nägin 1946 aasta kevadel. Filmi näidati koolimajas (praegu muuseumimaja), esimeses suures klassis. Mootor mürises õues, aparaat oli klassis. Rahvast oli palju. Lapsed istusid päris ees. Hinda ei mäleta, sest vend ostis pileti. Sisu oli, meile lastele, õudne, hoidsin silmad kinni.

Kunas rändkino regulaarselt käima hakkas, ei mäleta. 1951/52 olime lõpuklassis (seitsmendas), käisime koos kinos. Filme näidati rahvamajas, kuulutused kinnitati koolimaja puukuuri seinale. Kui oli märkus „alla 16. aasta keelatud“, ei tasunud kinno minna. Suur unistus oli saada 16. aastaseks! Mehhaanikuks oli Paul Kiil. Tema müüs ka pileteid, 20 kopikat tükk (lastel vist 10 kopikat).

Mootor töötas õues. Mitu korda jäi seanss ära, sest mootor läks rikki. Aparaat oli saalis. Kui ühe ketta pealt film otsa sai, tehti saal valgeks, keriti kettalt filmilint tagasi ja pandi uus käima. Sageli lint katkes, aga see oli talutav ja huvitav.

Peale filmi lõppu lükati pingid kokku ja algas tants. Seeba Eedi ja Veo Paul tõmbasid lõõtsa. Hiljem lasti plaadimuusikat.

1950-ndate teisel poolel ehitati aparatuuri jaoks eraldi ruum. Mehhaanikud vaheldusid - Taimi Tulp, Arne Põllu, Udo Põllu. Taimi ja Udo oli ka tublid pillimehed.

Sellesse aega tulid ka trofeefilmid – saksa, prantsuse, itaalia. Imeilus muusika – film Marika Rökkiga peaosas. Oli veel „Tulp fanfaan“, India film „Hulkur“ jpt. Kõige suurem elamus oli „Tarzan“.

Järgnevatel kuudel terve Kassari saar kajaskas Tarzani huigetest.

Kinno sai mindud jalgsi. Kellel oli jalgratas, võttis ka sõbra peale. Kohale jõuti ikka varem. Külastati rahvamajas raamatukogu. Kui „mätas lahti“ mängiti palli.

Tagasitulekul saime päris tihti Kask Kalju või Pao Ralfi autokasti. Esimene peatus Männi, siis Aida, siis Sopi jne. Lõbu ja romantika!

1952 aastal jõudis ekraanile „Valgus Koordis“. Esimesena näidati seda Käina rahvamajas („Tondilossis“). Jooksime Aimega Kassarist Käina filmi vaatama, peaosas oli Georg Ots!

Ei osanud siis unistada elektrist, telerist, arvutist ega mobiilist.

Ka „Tondiloss“ on lammutatud ja seal on nüüd Käina bussipeatus.

Vastlapäeval 2013

Talgutöid tehti heast tahtest ja kultuuripärandi säilitamiseks

Talguline Ester Tammis

Kassari kabeliaias oli 4 mail toimetamas pea kolmkümmend inimest. Talgujuht Tiivi Lipp oli kutsunud kohale teadjamehe muinasasjade vallast - Dan Lukase, et auväärsest Kassari kabelist ja kabeliaiest talguline rohkem teada saaks ja kõik tegemised targalt toimiks. Talguliste vanus jäi 6. ja pea 80. eluaasta vahele. Rõõmu teeb, et lisaks oma Kassarimaa rahvale tuli talgulisi ka Käinast.

Kaasas oli tööriistad, saed, kirved ja kärud. AS Dagoplast oli meid varustanud suurte prügikottidega. Töökindaid ja šokolaadi oli talgujuhtide stardipaketist jagada. Igäüks leidis kiiresti meelepärase ja jõukohase töö. Võeti maha

vanu puid ja hõrendati pargipõõsaid, riisuti kokku mullused lehe ja murdunud oksad. Dan Lukas õpetas, kuidas hauaplaate puhastada.

Puhkepausi ajal jõime teed, sõime talguliste poolt kaasa toodud suupisteid, taluleiba-saia ja kuulasime Dan

Lukase juttu Kassari kabeli heaks plaanitavatest tööd.

Kabeliaed sai puhta ilme, pea kõigil hauaplaatidel said kirjad loetavaks.

Väravaesised kiviaia nurgad said Dani abiga uuesti üles lapitud. Saime kaasa hulga teadmisi ja tarkusõpetusi igat sorti hauakivide puhastamise kohta. Sain minagi seal toimetada, hauaplaate samblast puhastada ja võin uhkustada, et pesin Lepa Annagi silmad puhtaks. Lõpetuseks vedas talgurahvas laulugi üles.

Aitäh kõigile!

Kevadtalgud Orjakus

Margit Kääramees

Kevadtalgud Orjakus toimusid 18. mail - TÄNUD kõigile 23-le osalejale, kelle hulgas nii lapsi kui suuremaid külaelanikke! Samal ajal toimuv Kassari jooks sai üsna palju Orjaku-rahvast endale ja kuulujärgi olid enamus osalejaid tublid auhinnalisi kohti noppima. Osad jooksul osalejad tegid oma talgupäeva ära eelmisel õhtul teeäärtest talvesodi koristades.

Talgutööde tulemusel sai külamajade ümbrus kenamaks ja tehtud ettevalmistused majadevahelise terrassi ehituseks; infomaja aknad-uksed said puhtamaks ja küla postkastialused uue tõrvaõli-katte; teeääred talvesodist, võsast ja langend puudest

puhtamaks ning mastiotsa ronima harjunud Hiiu Purjelaeva Seltsi poiste abiga said infomaja katusealuse tuled säravamaks ning ülemised aknad läbipaistvamaks. Hästi maitstes talgulistele Orjaku pubis valmistatud talgusupp ja ilm oli imeline kõikide tegemiste tegemiseks.

Teated

1.maist laenutab Kassari raamatukogupunktis esmaspäeviti raamatuid Ulvi Mets

18. mail Muuseumiöö Kassari muuseumimajas.

18.30 ajakirjanik Madis Salum esitleb Orjaku küla ainelist raamatut „Kõik kadakad ei torgi“. Kohapeal saab ka raamatut osta.

19.30 Tio Tepandi tutvustab oma näitust Marie Underist

20.30 Anu Hülge räägib Mäealuse külas suvitanud kirjanikest

21.30 Tiia Korv meenutab Ott Arderit ja loeb tema luulet

18.mail kell 17 Pühapäevakooli laste emadepäevakontsert Kassari rahvamajas

25. mai IV Tuulekala Festival Orjaku sadamas 20. juuli 15.00 Orjaku külamajas Hiiu Folgi kontsert - ansambel "Koidu Tähed"

28.mail muuseumi 46.aastapäeval on külastus kõigile tasuta

15.juunil Marie Under 130 sünnipäeva tähistamine nimelise roosi juures Kassari kabeliaias (vt kuulutus tagaküljel)

16.juunil Kassari kabelis kontsert sarjast „Kolm risti Kassari kohal“. Esineb Heiki Mätlik „Müsteeriumi sonaadid“

Alates 27.juunist igal neljapäeval muuseumimajas kinoõhtud algusega kell 18

Alates 25.juunist-31.augustini iga nädala T,K,N,R kella 14-16 muuseumis ja selle ümbruses lastele teemapäevad.

Juulis saab Raivo Rüütli juhendamisel lavaküpseks näitemäng „Vigaste pruutide“ ainetel.

13.juulil Käsitöö ja omatoodangu laat Kärklas

18-21. juulil Hiiu Folk

2.augustil Aino Kallase 135 sünnipäeva tähistamine suvekodu õuel

3.augustil Kohvikute päev Kärklas

16. august Orjaku külamajas Järva-Jaani Priitahtlike Pritsumeeste Pasunapoiste Punt, naisrühm "Taveri" ja Järva-Jaani Kinomuuseumi rändkino

Ka sel suvel püüame vabatahtlike abiga **KASSARI RAHVAMAJA** suvel laupäeviti lahti hoida alates 1.juunist-31.augustini. Vabatahtlikel palun ühendust võtta E või K raamatukoguga tel 4697222 Ulvi ja Vilgega.

Vabatahtlikke oodatakse appi ka sel suvel, et **KASSARI KABEL** reedeti ja laupäeviti kella 11-16 avatuna hoida. Kogudus ootab endisi ja uusi vabatahtlikke. Info tel.4697192, 53051858 Reet

ORJAKU KÜLAMAJA:

- suvehooajal avatud infopunkt, võimalik osta meeneid ja kasutada avatud internetipunkti

- avatud rannaelu-teemalised näitused

- infomaja võimalik rentida aastaringselt nõupidamiste-koolituste läbiviimiseks, olemas esitlustehnika ja kohvipauside tegemise võimalused

- saalimajas võimalik korraldada kontserte, sünnipäevi ja muid pidulikke sündmusi.

INFO tel. 52 44 820, orjaku@orjaku.ee, www.orjaku.ee

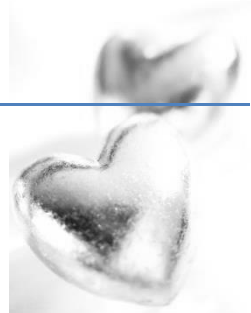
Täname

Täname perekond Niiliskit, kes annetas Kassari haridusseltsi näiteringile ehtsa tüürimehe mundri, pärit aastast 1964.

Väärt sobival puhul mõnes

näitemängus rahva ette tuua, aga igal juhul hoida ja säilitada!

*Täname teid,
kallid emad,
hoolimise,
armastuse ja olemise eest!*

Kassari Haridusselt tähistab

Marie Underi 130 sünniaastapäeva

ja avab Marie Underi nimelise pingi Kassari kabeliaias

koos **Jarek Kasariga**

15 juunil 2013 kell 14.00

Marie Underist räägib Anu Hulg.

Tio Tepandi koostatud Marie Underi mälestusnäitus on avatud
Hiiumaa muuseumi Kassari ekspositsioonimajas suve lõpuni.

Projekti rahastab regionaalministri
valitsemisala
ja Kodanikuühiskonna Sihtkapital

REGIONAALMINISTRI
VALITSEMISALA

KÜSK

Kodanikuühiskonna
sihtkapital

KODANIKUÜHISKONNA TOETUSEKS